

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ,
АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 2(12), 2023

Мукачево

УДК 373.3.091.2:316.72(045)

Молнар Т.І.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет

Костак А.І.

здобувачка вищої освіти
спеціальність 013 Початкова освіта,
другий (магістерський) рівень вищої освіти,
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОСТІ

У статті порушується проблема середовищного підходу до організації міжкультурної взаємодії. Окреслено особливості міжкультурного освітнього середовища; схарактеризовано принципи створення освітнього середовища початкової школи в умовах міжкультурності; визначено чинники, які впливають на організацію освітнього середовища, сприятливого до проявів культурного різноманіття.

Ключові слова: *освітнє середовище, міжкультурність, міжкультурна компетентність, толерантність, Нова українська школа.*

The article raises the problem of the environmental approach to the organization of intercultural interaction. Features of the intercultural educational environment are outlined; the principles of creating an educational environment of an elementary school in intercultural conditions are characterized; factors influencing the organization of an educational environment favorable to manifestations of cultural diversity are defined.

Key words: *educational environment, interculturality, intercultural competence, tolerance, New Ukrainian School.*

Наявність культурних відмінностей у межах одного середовища не може не впливати на систему освіти. Постає потреба забезпечення гармонійного співіснування представників різних культур у закладах загальної середньої освіти, налагодження їх ефективної взаємодії в міжкультурному просторі.

У сучасному освітньому просторі України актуалізується проблема середовищного підходу до організації міжкультурної взаємодії, що є основою для створення толерантного розвивального середовища початкової школи, в якому забезпечуються рівні умови для всіх учасників освітнього процесу.

Однак, попри численність напрямів, багатоплановість і розмаїття виховної роботи, спостерігаємо тенденцію зростання виявів етнічних непорозумінь у дитячому середовищі, історичної і соціальної дезорієнтації підростаючого покоління. Також подекуди зростає дитяча агресивність, виявляється занижена самооцінка відносно інших етнічних груп.

Проблема міжкультурної освіти посідає чільне місце в науковому доробку видатних вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, визначено науково-теоретичні основи міжкультурної освіти (В. Борисов, Г. Дмитрієв, О. Ковальчук, О. Сухомлинська, Ю. Яковець); передумови впровадження основ полікультурного виховання в освітній процес (М. Баяновська, М. Красовицький, В. Кузьменко, Г. Левченко). Різні аспекти міжкультурної компетентності знайшли висвітлення в працях О. Зеліковської, О. Леонтович, І. Плужник, І. Переходько, О. Садохіна, О. Фролової, Н. Янкіної та ін.

Мета статті - окреслити особливості організації освітнього середовища початкової школи в умовах міжкультурності.

Міжкультурне освітнє середовище є характерним для регіонів із поліетнічним складом населення. Особливістю такого середовища є те, що учасники освітнього процесу – представники різних національностей. Будучи носіями різних культур, вони будують взаємовідносини, виходячи зі своїх уявлень про взаємодію. Ці уявлення можуть не збігатися в силу культурних відмінностей, різних систем цінностей, відмінного розуміння соціальних ролей тощо [1].

У Концепції «Нова українська школа» широко проаналізовано значення освітнього середовища початкової школи, що виступає простором для забезпечення взаємодії учасників освітнього процесу на різних рівнях та містить доцільні засоби для роботи педагогів з учнями. Зокрема, таке багатофункціональне середовище не обмежується приміщенням закладу освіти, а може виходити за його межі. Важливу роль відіграє фізичний простір місця: елементи інфраструктури, історичні пам'ятки, пам'ятники, назви вулиць, будинки культури, бібліотеки, музеї тощо. Вони є акумуляторами величезного

масиву інформації, яка носить зазвичай багатокультурний характер. Це формує у школярів підвалини усвідомлення спільності життєвого простору, важливої ролі представників різних культур у загальному суспільному розвитку [3].

Створити освітнє середовище міжкультурної взаємодії – означає надати місце для однакової участі, розвитку самовираження представників різних культурних спільнот, обміну думками та взаємопроникненню.

Окреслимо деякі *принципи* створення освітнього середовища початкової школи в умовах міжкультурності:

- гуманізму й демократизму, що передбачає рівноправність, відкритість до сприйняття гуманістичних, міжкультурних цінностей, прагнення до взаєморозуміння, поваги до прав людини – представника національних меншин;

- наступності й безперервності, що визначає процес формування міжкультурного діалогу як єдиного багатоетапного освітнього процесу, що починається у дошкільному віці, розвивається в молодшому шкільному віці й триває впродовж усього життя людини;

- культуровідповідності, що визначає органічну єдність міжкультурного виховання з історією та культурою представників національних меншин, їх мовою, народними традиціями і звичаями, що забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь тощо [5].

Важливо створити позитивний характер взаємостосунків між учнями, представниками різних культурних груп, особливо між культурною більшістю та культурною меншістю. Слід ознайомлювати школярів із прикладами успішної взаємодії з національними культурами, громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства, при цьому, не демонструвати переваги однієї культури над іншою, а пізнавати культуру й традиції різних народів у єдиній парадигмі, акцентуючи на позитивному взаємовпливі й подібності між ними. Такий підхід є особливо актуальним для української педагогіки на тлі мовного, етнічного, релігійного та регіонального розмаїття суспільства [4].

У контексті формування міжкультурної компетентності учнів вплив середовища набуває особливої ваги, оскільки міжкультурна освіта, з одного боку, сприяє розвитку культурної ідентичності, а з іншого дає можливість уникнути суспільної ізоляції в умовах перебування серед представників інших культур. В освітньому середовищі початкової школи однією із ключових умов безпечного перебування є те, як впоратися з відмінностями й запобігти конфліктам, які можуть бути спричинені цими відмінностями, яким чином визнавати і цінувати культурні відмінності та водночас сприяти громадянській і культурній інтеграції дітей у школі й суспільстві [2].

Варто пам'ятати, що близько 15-20 % учнів – різні за походженням (національним, расовим, релігійним, мовним). Тож вчителів необхідно володіти інформацією про звичаї та традиції різних народів світу, використовувати методи та засоби навчання, які б полегшували процес соціалізації дитини в полікультурному середовищі та стимулювали інтерес до навчання і перебування в школі зокрема.

Процес організації освітнього середовища початкової школи, сприятливого до проявів культурного різноманіття, визначається, на нашу думку, такими чинниками:

1. Політика закладу освіти, спрямована на уникнення дискримінації за будь-якою ознакою під час навчання, оцінювання учнів, залучення їх до різноманітних заходів.

2. Формальні та неформальні правила співжиття всіх учасників освітнього процесу, оскільки вони визначають його загальний клімат.

3. Методики й технології, що забезпечують процес формування міжкультурної компетентності та їхнє практичне втілення. Більшість учнів, особливо у молодшому шкільному віці, найкраще навчається на прикладах міжкультурної взаємодії, тому щоденне застосування інтерактивних форм навчання й виховання, стратегій розвитку критичного мислення саме у початковій школі здійснює великий вплив на позитивне сприйняття особистістю культурного розмаїття.

Освітнє середовище початкової школи може ефективно впливати на формування міжкультурної компетентності учнів за умови належної організації відповідних рівнів:

1) *комунікативний рівень* (позитивне спілкування між учасниками освітнього процесу, відчуття безпеки, неупереджена відкрита та демократична комунікація, постійне заохочення до рефлексії);

2) *фізичний рівень* (просторі та світлі приміщення для роботи з учнями, розміщення учнів у загальному колі чи організація роботи у малих групах, уникнення різних чинників, що вносять дискомфорт в освітній процес);

3) *методичний рівень* (наявність навчально-методичного забезпечення, здатність педагогів до організації рівноправного діалогу й співпраці представників різних культур, використання стратегій розвитку критичного мислення у поєднанні з інтерактивними методами навчання) [6].

Значний потенціал у формуванні міжкультурної компетентності учнів має освітній процес початкової школи. У цьому контексті наголошуємо на необхідності формування в молодших школярів ціннісного ставлення до української культури, поваги і гордості за українську мову, традиції тощо. Саме з цього слід починати ознайомлення дітей із особливостями культур інших країн. Полікультурна інформація має органічно входити до змісту всіх шкільних предметів, але не переобтяжувати учнів зайвою інформацією.

Отже, важливим чинником, що впливає на формування міжкультурної компетентності учнів початкових класів, є їх включення в освітнє середовище як особливого соціального простору, для якого характерним є соціальна й культурна структурованість, наявність ключових осіб (педагогів, вихователів), значне зростання інформаційних потоків пізнавального й загальнокультурного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белей Л. Присутність національних меншин у соціальному просторі Закарпатської області від здобуття незалежності України і до сьогодні / Л. Белей // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. –

2018. – Вип. 2(40). – С. 73–76.

2. Гонтаровська Н. В. Теоретичні та методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра / Н. В. Гонтаровська. – Київ, 2012. – 474 с.

3. Нова українська школа: Концепція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

4. Савченко О. Толерантність як цінність шкільної освіти / О. Савченко // Інноваційна педагогіка. – 2017. – № 1. – С. 13–16.

5. Сухопара І. Г. Формування у молодших школярів толерантності як соціально-ціннісної якості особистості: теоретичний аспект / І. Г. Сухопара // Наукові праці Донецьк. ДонНТУ. – 2010. – № 8(168). – С. 227–231.

6. Яланська С. П. Психологія формування толерантного середовища в умовах нової української школи / С. П. Яланська, Н. М. Атаманчук // Наука і освіта. – 2017. – № 1. – С. 71–75.

УДК 373.3.091.212:005.336.2(045)

Молнар Т.І.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет

Садварій А.І.

здобувачка вищої освіти
спеціальність 013 Початкова освіта,
другий (магістерський) рівень вищої освіти,
Мукачівський державний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті порушується проблема реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів. Акцентовано увагу на тому, що реалізація компетентнісного підходу буде успішною за умови комплексного забезпечення усіх складових освітнього процесу, як от: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів і форм організації навчальної діяльності, а також відповідної професійної підготовки вчителя.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освітнє середовище, урок.

The article deals with the problem of implementing the competence approach in the education

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>